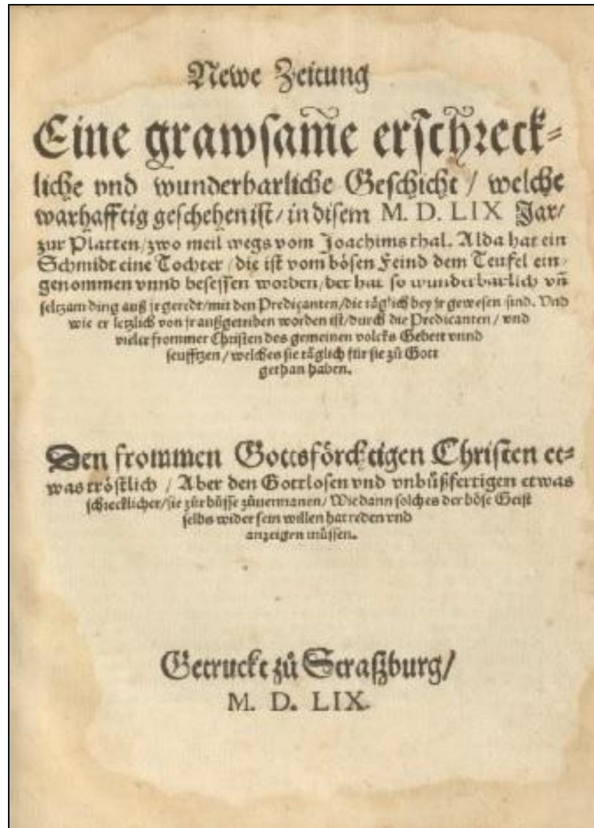

Newe Zeitung

Eine grawsame erschreck-
liche vnd wunderbarliche Geschicht / welche
warhafftig geschehen ist / in disem M. D. LIX Jar /
zur Platten / zwo meil wegs vom Joachimsthal. Alda hat ein
Schmidt eine Tochter / die ist vom bösen Feind dem Teufel ein-
genommen vnnd besessen worden / der hat so wunderbarlich vñ
seltzam ding auß jr geredt / mit den Predicanten / die täglich bey jr gewesen sind. Vnd
wie er letzlich von jr außgetriben worden ist / durch die Predicanten / vnd
vieler frommer Christen des gemeinen volcks Gebett vnnd
seufftzen / welches sie täglich für sie zů Gott
gethan haben.

Den frommen Gottsförchtigen Christen et-
was tröstlich / Aber den Gottlosen vnd vnbůßfertigen etwas
schrecklicher / sie zůr bůsse zůuermanen / Wiedann solches der böse Geist
selbs wider sein willen hat reden vnd
anzeigen müssen.

Getruckt zů Straßburg /
M. D. LIX.

ANONYMUS

EINE GRAWSAME ERSCHRECKLICHE UND WUNDERBARLICHE GESCHICHT, WELCHE WARHAFFTIG GESCHEHEN IST, IN DISEM M. D. LIX JAR, ZUR PLATTEN, ZWO MEIL WEGS VOM JOACHIMSTHAL

EEN GRUWELIJK, VERSCHRIKKELIJK EN WONDERBAARLIJK VERHAAL, DAT WAARACHTIG GESCHIED IS, IN DIT JAAR 1559 TE PLATTEN, TWEE MIJL VAN JOACHIMSTHAL

1 5 5 9

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

16 september 2015

INHOUD

BRON

1559, Straatsburg

Badische Landesbibliotheek, Karlsruhe

http://digital.blb-karlsruhe.de/urn/urn:nbn:de:bsz:31-40093

urn:nbn:de:bsz:31-40093

INLEIDING VAN DE VERTALER

In dit korte document wordt het verhaal verteld van een meisje dat in Joachimsthal in Duitsland door de duivel bezeten zou zijn geweest. Het verleden kent vele van deze gevallen. In deze kwestie werd de hulp ingeschakeld van de lokale geestelijkheid. Uiteindelijk werd de duivel verjaagd.

In hoeverre het hier een verslag betreft van een werkelijke gebeurtenis, ongeacht de interpretatie daarvan, valt niet eenvoudig vast te stellen.

In haar studie ‘German Narratives of Women's Divine and Demonic Possession and Supernatural Vision 1555-1800: A Bibliography’, omschrijft professor Jeannine Blackwell, Universiteit van Kentucky, in haar inleiding het bezeten zijn, op deze wijze: “De gebeurtenissen die in deze verhalen worden weergegeven, stammen in onze moderne ogen af van een mengelmoes van socio-economisch disfunctioneren, klassenstrijd, religieuze dweperij, vroegmoderne fraude en bedrog, mentale ziekte, het resultaat van lichamelijk misbruik en ziekte, en eenvoudigweg egotripperij van de kant van de betrokkenen.”

Opmerkelijk is de titel van een werk van H.C. Erik Midelfort, pseudoniem voor professor emeritus C. Julian Bishko, hoogleraar Geschiedenis en Religieuze studies aan de Universiteit van Virginia: "The Devil and the German People: Reflections on the Popularity of Demon Possession in Sixteenth-Century Germany." (Religion and Culture in the Renaissance and Reformation. Ed. Steven Ozment. Kirksville, MO: Sixteenth-Century Essays & Studies, Vol. 11, 1989. 99-119). Kernwoord is hier ‘popularity’. Daarmee wordt het geheel van de verschijnselen geplaatst in het kader van een modeverschijnsel.

Dat wijd en zijd verbreid verslag is gedaan van gevallen van bezetenheid, staat vast. Een zeer berucht geval waren de bezeten nonnen van een Ursulinenklooster in Loudun, Frankrijk. De Aartsbisschop van Bordeaux liet een onderzoek instellen, hoewel hij tot de conclusie kwam dat de nonnen niet bezeten waren. Hij liet het exorcisme, waarbij duizenden toeschouwers aanwezig waren, in 1633 stoppen. In 1634 volgde er nog een heksenproces.

De modernste verklaringen voor de bezetenheidsverschijnselen, die ook aan de basis van de heksenprocessen kunnen hebben gelegen, is, dat er in het vermalen graan hoeveelheden van het giftige zogenaamde ‘moederkoren’ was terechtgekomen, dat tot hallucinaties leidt.

Ruud Muschter

HET OMSLAG

Nieuwe voorspelling

Een gruwelijk, verschrikkelijk en wonderbaarlijk verhaal, dat waarachtig geschied is, in dit jaar 1559 te Platten, twee mijl van Joachimsthal. Daar heeft een smid een dochter, die door de kwade vijand, de duivel, is ingepalmd en bezeten geraakt. Die heeft zeer wonderbaarlijke en zeldzame dingen via haar gesproken met de predikanten die dagelijks bij haar zijn geweest. En hoe hij uiteindelijk van haar is uitgedreven door de predikanten en door vele gebeden en verzuchtingen van vele vrome christenen uit het gewone volk, die zij dagelijks voor haar tot God gericht hebben.

Voor de vrome, godsvruchtige christen iets troostwekkends, doch voor de goddeloze en onboetvaardige iets schrikwekkends, om hen tot boete te vermanen. Hoe dan de kwade geest dit zelfs tegen zijn wil heeft moeten uitspreken en aanduiden.

Gedrukt te Straatsburg
1559.

DE TEKST

Om als nieuwe tijding te schrijven, weet ik niets wonderbaarlijkers dan een die werkelijk verschrikkelijk en gruwelijk is en naar menselijker gedachtenis nooit eerder is ervaren, en ook aan al diegenen die het zelfs niet gehoord, gezien en ervaren hebben, geheel en al ongelooflijk voorkomt. Het is geschied op de Platten[1], op twee mijl afstand van Joachimsthal. Daar heeft een smid een dochter gehad, Anna genaamd, die in de ganse bevolking de goede roep had dat zij christelijk, kuis en vlijtig had geleefd, ter kerke ging, gaarne Gods woord aanhoorde en (zoals het een christen betaamt) dikwijls het hoogwaardige sacrament[2] ontving. En ook, dat zij de Evangeliën die men op de zondagen en feestdagen pleegt te lezen, voor het merendeel uit het hoofd had geleerd; steeds een boekje waarin de Evangeliën stonden, bij zich had gedragen; en ijverig daarin had gelezen. Deze jongedame nu, is uit goddelijke beschikking door de kwade geest argeloos[3] in de afgelopen carnavalsnacht bezeten geraakt, en heeft sindsdien tezelfdertijd vier weken ziek gelegen. Zo nu en dan heeft hij haar nedergeworpen, net als een mens die met zware ziekte beladen is, zodat haar ouders en andere mensen niet anders wisten dan dat zij de vallende ziekte had. En zoals men zegt, hebben zij uit onbegrip bij een waarzegster raad gezocht. Vervolgens is de duivel na Pasen begonnen via de jongedame levendig te spreken, heeft zich in de kamer laten zien in de gedaante van een koekoek, een raaf, een kolibri[4], en ook net zo geschreeuwd als gemelde vogels plegen te doen. Er is bij dergelijke wonderbaarlijke en verschrikkelijke wonderen een grote oploop van mensen geweest. Toch heeft niemand daar wijs uit kunnen worden, totdat hij uiteindelijk steeds langer, van dag tot dag wonderlijker dingen

---

[1] Niet te verwarren met de gelijknamige plaats in Rijnland-Palts.
[2] De heilige communie.
[3] “ungefährlich”.
[4] “Hummel”. Bedoeld zal zijn, de ‘Hummelvogel’.

heeft gezegd, zodanig, dat het overal onder de mensen is gekomen, en men uit vele vreemde landen daar naartoe is gereisd, om dit wonderbaarlijke verschijnsel te zien en te horen. Onder dergelijke vreemdelingen waren ook binnenlandse lieden en vele vrome, godsvruchtige christenen, die met hem in gesprek gingen en door hem via de jongedame werden toegesproken en genoeg werd antwoord gegeven. Doch de jongedame is steeds geduldig geweest, heeft ook zo nu en dan een halfuur of een kwartier rust gehad, en zich plezierig met de mensen onderhouden en hen ontvangen en de hand geboden, en ook met andere christenen vurig tot God om verlossing gebeden. Zodra zij de naam Jezus Christus noemde, heeft hij zich hervonden, haar in de ogen gezeten, en ze uit haar hoofd laten puilen als grote kippeneieren. De tong een span lang, als een vlecht ver uit de mond gestrekt. Ook heeft hij haar aangezicht naar de rug gekeerd; zo jammerlijk, dat ik er niet genoegzaam over kan schrijven.

Toen zij dan eenmaal rust had gekregen, en haar gevraagd is hoe het met haar ging, heeft zij kort geantwoord dat het haar toescheen, dat zij steeds op een water lag en zou verdrinken. Van alle kanten kwamen er dan veel vrome lieden en hielpen haar eruit. Zulks heeft zij steeds tot antwoord gegeven wanneer het haar gevraagd werd.

Ook zijn er daarna predikanten die in de buurt aanwezig waren, daar naartoe gekomen, en hebben zij met haar gesproken. Zij heeft aan elk van hen antwoord gegeven zoals voormeld. Zo zijn ook alle antwoorden die de duivel via de jongedame gegeven heeft, zeer spottend en honend geweest. En toen men hem ondervroeg over Jezus Christus, is hij terstond op een andere streek[5] gekomen, waarbij hij meende dat hij de vromen met zijn fabels over hun Heer Christus op een andere weg kon brengen, en zo spottend, dat ik het niet vermag te schrijven.

[5] "Possen".

Hij heeft ook gezegd, toen hem gevraagd werd hoe hij in haar was gekomen, dat zij hem in de carnavalsnacht in een teug bier had opgedronken in de gedaante van een vlieg. Want hij is haar twee jaar nagegaan en heeft niet bij haar kunnen komen, tot op deze keer. Daarna is hij met de ziekte zoals voormeld, aangevangen, en zijn haar ouders naar de waarzegster gehold en hebben zij raad gezocht. “Doch ik zeg, dat alle koppelaarsters, waarzegsters en tovenaressen met lichaam en ziel de mijne zijn.”

Er is daar op de Platten ook een man, genaamd Elias Hirsch, die iedere nacht bij haar is geweest, en haar voorgebeden en getroost heeft. Deze is door de duivel dikwijls hevig vervloekt. En toen hij zijn huis is uitgegaan, heeft hij geweten dat hij zou

mal peinigen? Kanstu nicht daheimen bleiben vnd deines dings warten/vnnd mich vngepeiniget lassen? So ist jhm dann der fromme man/ als ein frommer Christ/widerumb so vil jmmüglich gewest/mit Gottes wort begegnet/vnd jm widersprochen/vnd den namen JHESVS vil vnd offt gebraucht/da hat er lang getobet vnnd gewütet/das er vber etliche gassen ist gehöret worden. Auff ein mal hat der böse Geist zu jhm gesprochen/ Elias thůe ein Reyen oder ein Tantz mit mir/tantz vor od' nach. Darauff jm Elias geantwort/ Du Schelm/

komen. Toen hij door de deur is binnengegaan, heeft hij gezegd: “Gij komt, schelm Elias, en wilt mij andermaal pijnigen? Kunt gij niet elders blijven en je aan je aangelegenheden wijden en mij ongepijnigd laten?”[6] Toen is de vrome man als een vrome christen wederom geweest, zo veel als het mogelijk was, en heeft hem met Gods woord bejegend en tegengesproken, en de naam Jezus veel en vaak gebruikt. Daarop heeft hij lang geraasd en gewoed, zodat men hem verscheidene stegen verderop nog hoorde. Op een keer heeft de kwade geest tot hem gesproken: “Elias, doe een rei of een dans met mij; leid

[6] De Duitse tekst markeert nergens een citaat.

of volg."[7] Daarop heeft Elias hem geantwoord: "Gij schelm, gij behoort niet onder de mensen met hen te dansen. Dans in het helse vuur." Daarop heeft de kwade geest hem geantwoord: "Ga dan aan de kant. Gij zult een fijne dans zien. Hij is begonnen te fluiten. Er is een teef het vertrek binnengekomen, en een hond van onder de tafel tevoorschijn gekropen, die een lange dans met elkaar hebben gedaan, waarna de teef wederom de deur is uitgegaan en de hond ook is weggelopen. Meer van dat zeldzaam boosaardige heeft hij veelvuldig opgevoerd[8] en aangericht.

Aangezien nu de predikanten - onder wie ook onze pastoor Kilian Rebentrost, samen met enkele burgers die van daarginds twee dagen voor Trinitatis[9] zijn komen aanreizen, waar vandaan hij immers afgezonden was - hem verder belaagd en ondervraagd hebben, heeft hij gezegd, dat de Heer God hem daar naartoe had gestuurd om het lichaam te kruisigen, te pijnigen, te martelen en te plagen, hoewel hij over de ziel niet de geringste macht had. "En ook, om onder de mensen aan te zeggen, dat zij van de hovaardigheid, woeker, vreetzucht en zuiperij moesten afzien, hoewel het tegen mij en mijn recht is om zo te spreken. Doch de Heer God heeft het mij aldus bevolen. En op de jongste dag weet ik wel, dat ik veel meer zielen zal hebben dan God de Heer."

Daarop heeft onze pastoor van Schlackenwald geantwoord: "Je liegt, jij schelm. De zondaars zullen boete doen en zalig wor-

[7] "tanʒ vor od nach". Tegenwoordig is de 'Nachtanʒ' een afwisselend langzame en snelle dans met afwisselende maat.
[8] "gerissen". Vermoedelijk van 'reisen', dat oorspronkelijk 'zich in beweging zetten' betekende. Later kreeg het een dubbele, tegengestelde betekenis, namelijk zowel 'opstijgen', 'zich verheffen', als 'neerzinken', 'vallen'.
[9] De zondag na Pinksteren. Hoogfeest van de Heilige Drie-eenheid, ofwel 'Drievuldigheidszondag'.

den, en God zal jou met al je aanhang op de jongste dag in het helse vuur werpen, zoals je niet in de hemel bent gebleven, terwijl God je tot zo een schone engel heeft geschapen."[10] "Ei, beste paap[11], daar zat ik niet stevig.[12] Paap, blijf liever thuis en ga je gang, en laat mij in vrede. Ik weet best, dat je op de Pinksterfeestdagen met je kerklieden voor de zwarte, grove Margaretha[13] hebt gebeden" (want toen de kwade geest de jongedame een naam wilde geven, heeft hij haar steeds uitsluitend zo genoemd). Daarop heeft hem de heer Kilian, onze pastoor, geantwoord: "Ja, dat heb ik gedaan, en wil het nog steeds doen, en zal je met mijn parochiekinderen verzoeken de afgrond der hel in te gaan." Verder heeft hij hem gevraagd: "Ben je ook achter de vrome Job aangegaan, die eveneens door de duivel geplaagd is geworden?" "Jazeker", heeft hij gezegd, "doch wanneer ik nu zo veel macht zou hebben dat ik ook onder de mensen geslachtsziekten[14] en pestilentie kon verspreiden, zoals ik dat bij Job deed, dan zou ik het ook doen, doch ik heb de macht niet", et cetera. Onze pastoor heeft een volle twee uur zó met hem geredetwist[15], dat hij[16] krachteloos is geworden.

---

[10] Hier zal het citaat eindigen, en verdergaan met tekst die door de duivel wordt gesproken.

[11] "Pfaff". In oorsprong 'vader', doch reeds door Luther negatief aangewend in 'götzenpfaffen', namelijk 'afgodspriesters'.

[12] Onduidelijk.

[13] Er is een Margaretha Sambiria bekend, ca. 1230-1282, hertogin van Oost-Pommeren, koningin van Denemarken. Een strijdlustige vrouw die later in Rostock een klooster stichtte en daar introk. Zij is onder vele namen bekend, waaronder 'Zwarte Margaretha'. De relatie tot de huidige tekst is onduidelijk.

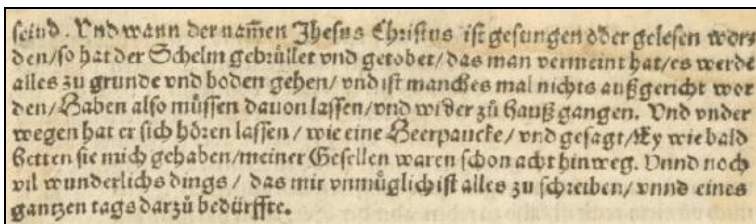
[14] "franßosen".

[15] "abgeblewet". Mogelijk van 'bleueln', 'luidkeels spreken', of van 'bleiern', 'zwaar drukkend', als 'blei', 'lood'.

[16] Niet zeker wie bedoeld wordt, maar door een passage verderop lijkt het te duiden op de priester.

Onder deze omstandigheden heeft hij de kwade geest gevraagd: “Hoe kun je een der schoonste schepselen zijn geweest, en je verbergen in zo menigerlei gedaanten? De ene keer in een zeug, dan weer in de gedaante van ander vee.” De kwade geest antwoordde: “Beste paap, ik word dikwijls een haas. O, de rijkelui[17] eten mij graag.” Verder vroeg de pastoor hem: “Waar wil je heengaan, wanneer je op reis gaat?” De kwade geest antwoordde: “Naar de werkmansbroek[18], want ik ben zelf honderd hier.”[19]

Meer dan een paar dagen daarna, hebben enkele predikanten haar de kerk in laten dragen, daar met een grote kerkmenigte tot God gebeden, gezongen en gelezen, in de hoop hem uit te drijven, waarvan de predikanten zwak en ziek zijn geworden.

ſeind. Vnd wann der namen Jhesus Christus ist gesungen oder gelesen worden/ so hat der Schelm gebrüllet vnd getobet/ das man vermeint hat/ es werde alles zu grunde vnd boden gehen/ vnd ist manches mal nichts außgericht worden/ Haben also müssen dauon lassen/ vnd wider zů hauß gangen. Vnd vnderwegen hat er sich hören lassen/ wie eine Heerpaucke/ vnd gesagt/ Ey wie bald hetten sie mich gehaben/ meiner Gesellen waren schon acht hinweg. Vnnd noch vil wunderlichs dings/ das mir vnmüglich ist alles zu schreiben/ vnnd eines gantzen tags darzů bedürffte.

En wanneer de naam Jezus Christus werd gezongen of gelezen, heeft de schelm gebruld en geraasd, zodat men meende dat alles te gronde en terneer zou gaan, en menigmaal heeft het niets uitgehaald. Daarom hebben zij moeten vertrekken en weer naar huis moeten gaan. Onderweg heeft hij zich laten horen als een legertrommel en gezegd: “Ei, hoe spoedig hadden zij mij gehad. Van mijn metgezellen waren er reeds acht weg.” En nog veel

---

[17] “die reichen Hansen”. Vergelijk: ‘Hans und Kunz’, ‘Jan en alleman’.
[18] “Pluder Hose”.
[19] Onduidelijk.

meer wonderlijke dingen, zodat het mij onmogelijk is alles op te schrijven en ik daar een hele dag voor nodig zou hebben.

Nu kom ik bij de afloop. Toen onze pastoor op de zondag van Trinitas in gezamenlijk gebed de persoon bedacht, en het volk vanuit het hart zuchtte en om verlossing voor de persoon bad, is voor de kerk zulk een rumoer en bruisende wind opgestegen, dat het de hekjes (waar veel lieden waren die ter kerke waren gegaan; zoals gij weet, laat men die voor de deuren staan op het kerkhof)[20] geheel en al verstrooide, zodat het ene hier lag en het andere daar. Veel lieden zijn daarvan geschrokken, aangezien het toch geheel en al stil en mooi weer was. Tenslotte is onze pastoor de afgelopen 30e mei aangeschreven om daar weer naartoe te komen, en heeft men ook van elders nog tien predikanten laten opdraven. Heer Marhesius uit het Dal heeft zijn twee kapelaans er naartoe gestuurd, met de opdracht dat wanneer zij niets konden uitrichten, zij het er verder bij moesten laten en niets meer moesten ondernemen, doch de persoon wellicht in een kast[21] opsluiten. Niemand weet immers wat er nog een toestand van kan komen. Daarop hebben de predikanten ijverig hun best gedaan, en zijn zij voorgegaan in zingen, bidden en lezen vanaf de ochtend tot twaalf uur in de middag, en hebben zij niettemin niets kunnen uitrichten. Naar de opdracht van heer Marhesius wilden wij wederom terugkeren. Intussen was onze pastoor, zodra zij aan tafel waren gezeten, net aangekomen. Zij hebben hem toen de stand van zaken geschetst en daarbij niets willen doen. Daarop is onze pastoor enigszins gepikeerd geweest en heeft hij gezegd, dat men hem wel thuis had kunnen laten wanneer zij verder niets wilden doen. Hij heeft gevraagd of de heren toch nog samen met hem hun best wilden doen, en hij zou ook het zijne doen. Daarop heeft hij uit deze predikanten een vier- of vijftal gekozen. De hoofdman van het kasteel in Praag is er ook bij

[20] De tekst mist een sluithaakje.
[21] “Scharge”. Vertaling onzeker.

geweest. Hij heeft er ook zeer voor gepleit, dat men zou doorgaan met naar de persoon toe te gaan. Tevens zegt men, dat er meer dan duizend personen van het gewone volk bij moeten zijn geweest, en dat de gewone man begon met tot Jezus Christus te zingen en te bidden. Ook heeft het volk met zulk een hartelijke aandacht en verzuchting tot God gebeden, dat onze pastoor samen met de andere predikanten het gelijke ervan niet genoegzaam kunnen beschrijven. Zij hebben de kwade geest zo uitgedreven, dat hij het venster is uitgevaren als een zwerm vliegen. En voordat hij is uitgevaren, heeft hij van de jonge-dame een ledemaat, een nagel van een vinger, uiteindelijk slechts een haar verlangd, maar die zijn hem niet te beurt gevallen. Hij heeft gezegd, voordat hij dan is uitgevaren: “Allen die niet graag naar de kerk willen gaan, zelf thuis lezen, niet naar het sacrament gaan, in vreten en zuipen en woeker liegen, zijn allen van mij, met lijf en ziel.” Voor zover zij boete willen doen, wil hij uitvaren.[22] “En gij, paap van Schlackenwald, vermaan de uwen tot boete (daar ga ik naartoe).” Dat heeft de pastoor te Schlackenwald vanaf de kansel gepredikt en hij heeft het volk tot boete gemaand, aangezien God ons immers graag zalig wil zien, en de duivel tegen zijn wil de christen de boete predikt. Derhalve danken wij God alhier van harte, dat hij niettemin de vrome christen diens hartelijke gebed toestaat, en hem datgene schenkt wat hij verlangt, en de duivel en alle onchristenen naar de afgrond der hel zal verstoten.

Men geeft de pastoor te Schlackenwald de lof. Was hij niet gekomen, dan had men moeten vrezen dat dit keer ook niets uitgericht zou zijn geworden. Doch voor zijn persoon geeft hij aan God de eer, en wil hij geenszins dat zijn wezen zeer geroemd wordt voor wat hij daar heeft verricht. Hij heeft ons ook van harte vermaand tot een christelijk leven, opdat wij niet eveneens door de kwade geest overladen worden. God de

[22] Hier wisselen de eerste en derde persoon enkelvoud elkaar af.

almachtige behoede ons en alle vrome christenen voor deze vijand. Amen.

Na het uitvaren van de kwade geest heeft men de jongedame vanuit haar vaders huis een ander binnengedragen, en haar het hoogwaardige sacrament toegediend. Zij is heel bescheiden geweest, niettemin enigszins zwak, en heeft de predikanten alom verzocht in hun kerken voor haar te bidden dat God haar voor deze vijand voortaan genadiglijk moge behoeden. Hetgeen dan aldus bij ons, gode zij lof, geschiedde.

God mocht willen, dat iedere pastoor, ja alle mensen, daar het verschrikkelijke gebeuren hadden gezien. Dan zou gewis bij vele lieden een christelijke boetedoening volgen. En wat ik u verder schrijf, hoewel het jammer genoeg gruwelijk is en nog gruwelijker om te schrijven, is gewis zo. Want vele honderden personen

van Schlackenwald hebben het ook gezien. Gij moogt
mij dat voorwaar geloven. Thans slechts
in de genade Gods aanbevolen.